

Gregor von Rezzori
Lanjski snjegovi

Gregor von Rezzori

Lanjski snjegovi

Studije portreta za biografiju koju
nikada neću napisati;

također:

Pokušaj načina pripovijedanja za isto tako
nikada napisani *bildungsroman*

S NJEMAČKOG PREVELA
Gordana-Dana Grozdanić

GYMNASIUM

Zagreb, prosinac 2019.

Sadržaj

Kasandra · 9
Majka · 65
Otac · 151
Sestra · 205
Kitica · 241

Kasandra

Po zrelim grozdovima oskoruša spustila su se jata svilorepih kugara. Kažu da dolaze svakih sedam godina s dubokog sjevera, iz Laponije ili Sibira, kad prijeti osobito hladna zima. Nazivaju ih i kužne ptice, iako su vrlo ljupkog izgleda: trbušaste i šarene, s nestašnom krestom, baršunasto crnog čela i vrata, s bijelo obrubljenim, na vrhu žarkocrvenim krilima i limunžutim obodom na repu. Guraju svoja paperjasta, sedefastosiva prsa u rešetkastu mrežu peteljki dok radišno ključaju bobice. Prasak – netko je iz sačmarice za ptice pucao u jato. Ptice se poput dima uzdižu iz krošnji jarebika. Desetak ih pada iz voćnih grozdova u snijeg, među oborene oskoruše i kapljice krvi. Tko zna hoće li se one druge ikada više vratiti? Oskoruše su rastrgane, ogoljene grančice ocrtavaju ukočeni uzorak na blijedom zimskom nebu.

Kad je došla k nama, pričali su, jedva se razlikovala od životinje. Odstranili su joj i smjesta spalili seljačku nošnju: košulju, suknju na omotavanje, prsluk od ovčjeg krzna, opanke. U gradskoj je odjeći pak izgledala tako apsurdno da bi je se čovjek prepao. Grubo se šaleći, izjavili su da bi kod trudnica, ako i kada bi ih srela, mogla izazvati pobačaj. Bez velikog oklijevanja ponovno su je obukli u nošnju

– ovaj put u steriliziranu verziju, koju je nosila cijeli svoj život: bez šarenog veza na košulji i jakni, bez cinobercrvene ešarpe i šafranžute marame za glavu, nego u crno-bijelo-sivim tonovima poput časne sestre. „Od štiglića su napravili vrapca“, znala je reći za sebe. Nitko, doduše, nije predvidio da će u ovoj improviziranoj odjeći izgledati još upadljivije nego u svojoj uobičajenoj seljačkoj. Ona ju je, međutim, nosila ponosno i dostojanstveno, kao kakvo redovničko ruho.

Nikada se nije saznalo odakle je dopalo ime Kasandra. Bilo je nemoguće da su je tako krstili. Karpatska zabit iz koje je potjecala – znala joj je ime, ali ne i gdje se nalazi, „duboko u šumi“, u svakom slučaju – sastojala se od nekoliko kolibica od šindre, čiji su žitelji zimi spavali uz svoje ovce, dok su se ljeti turobne melodije njihovih čobanskih frula gubile u planinskoj osami prožetoj šuštanjem smreka. Tvrdo glavo je odbijala reći kako su je tamo zvali i tko joj je prvi dao ime Kasandra. Vjerojatno se radilo o nekome iz manastira iz kojeg ju je doveo moj otac. Ali i to je bilo upitno. Takvo se što moglo pripisati samo opatu: jedini ju je on mogao izdvojiti iz čopora služavki i – možda zbog nekog zloslutnog proročanstva – odlikovati imenom proročice iz *Ilijade*. Monasi, u svojim crnim haljama, sa šuširima u obliku dimovodne cijevi na kuštravim glavama, plaho, ushićeno ili mistično zadubljeni u same sebe poput luđaka, bili su jednake neznanice kao i njihova braća na selu. Ma tko da joj je bio kum, k nama je došla kao Kasandra i na dan rođenja uzela me pod svoju skrb – kao dadilja, govorila je moja majka, kao dojilja, tvrdila je ona.

Za nerijetko pogrešno usmjeren ponos moje majke karakteristično je da mi nije sačuvana niti jedna Kasandrina slika. Kada je 1940. godine sjeverni dio Bukovine u kojem smo živjeli – nekadašnja krunska pokrajina Austro-Ugarske, a nakon 1919. rumunjska – na temelju pakta između gospo-

de Staljina i Hitlera, odnosno njihovih lakeja Molotova i Von Ribbentropa, ustupljen Rusiji, Upravna služba za pripadnike njemačkog naroda u inozemstvu preselila je bivše Austrijance kao takozvane Nijemce po krvi natrag „kući u Reich“. Svatko je mogao ponijeti 50 kilograma svog imetka. U kući moje majke u gradu stanovao je jedan stožerni pukovnik iz ruske okupacijske vojske i galantno joj omogućio da na sigurno spremi i ponese dvostruko više. Najmanje trećina bile su uspomene iz našeg djetinjstva. Iz stotina fotografija brižljivo su bile uklonjene sve one na kojima smo bili s Kasandrom. Ne zbog njene ružnoće, iako je sa mnom u naručju izgledala kao u dadilju predjvena ženka gorile s ukradenim bjelačkim djetetom. Majka nikako nije mogla zaniijekati da je Kasandra kod nas bila uposlena kao dadilja – i to upravo moja, i da je, kad sam već bio odrastao i kad su mi se roditelji razišli, vodila očevo domaćinstvo. Ali s odlučnošću je poricala da je „divljakuša“, kako su je u kući otvoreno nazivali, bila moja dojilja i hraniteljica. Polagala je isključivo pravo na povlasticu da me je dojila vlastitim mlijekom.

Ja to bolje znam: ne samo stoga što sam cijeli život osjećao da sam kao Kasandrino posvojeno dijete usisao mlijeko iz tla s kojeg je potjecala ona, Kasandra, a ne moja majka, sa svim njegovim svijetlim i mračnim silama; legendi o neograničenom majčinstvu moje majke proturječila je i ona druga, nimalo vjerodostojnija, ali bez prigovora prihvaćena, o njenom iznimno delikatnom zdravlju. Tek pred kraj života se ispostavilo s kakvom se zadivljujuće žilavom izdržljivošću borila protiv brojnih nepravdi; sve do tada umjela je gotovo svakoga uvjeriti da je uslijed neprestanog poboljšavanja prenaprežu i najjednostavniji životni zadaci. Prije nego što sam došao na svijet, provodila je većinu vremena u toplicama

kako bi se navodno oporavila od rođenja moje sestre, četiri godine ranije.

Toj vrsti neotpornosti pridružila su se i povijesna zbivanja, koja su nas prvi put otjerala iz Bukovine, iako onomad samo privremeno. Rođen sam u svibnju 1914.; u kolovozu je izbio Prvi svjetski rat. Bukovina graniči s Galicijom, gdje su se odmah na početku oružanih sukoba vodile krvave bitke i Rusi nezadrživo napredovali. Jednoga dana nekome se učinilo da je vidio njihove tanjuraste kape – a zapravo se radilo o feldgrau kapama bez štitnika naše njemačke braće po oružju – i među stanovništvom je zavladao panika. Naša majka – sama, jer otac je bio u ratu – dala se zaraziti panikom pa smo i mi pobjegli glavom bez obzira. Krajnji cilj bio je ljetnikovac moga nedavno preminulog djeda s očeve strane, u blizini Trsta.

Ja, naravno, ne znam ništa o tom bijegu. Moja je sestra, međutim, imala skoro pet godina i pričala o tome kao o nekoj ranoj, mračnoj pustolovini. Ponekad je imala i zastrašujuće snove. Majka je izbjegavala o tome razgovarati. Otac je tvrdio da ju je sram zbog našeg brzopletog bijega, kojega je on sliježući ramenima nazivao „bezglavim“. Bilo kako bilo, tijekom događaja dao joj je za pravo. U izmjeničnim borbama Černovci, glavni grad Bukovine, opetovano je dospijevao u ruske ruke. U najboljem smo slučaju za bijeg mogli izabrati pogodnije godišnje doba i udobnija prijevozna sredstva.

I o našem izbjegličkom putovanju znam samo otprilike i iz priča. Rečeno mi je da smo u zaprežnim konjskim kolima po noći, usred snježne mećave, prešli preko Karpata po teško prohodnom gorskom prijevoju kako bismo dospjeli do vlaka u Bistriči, u tada još mađarskoj županiji Maramureš, koji nas je trebao prebaciti preko Budimpešte i Beča do Trsta. Radilo se po svoj prilici o prijevoju Bârgău, gdje se prema narodnoj

legendi i po romanu Brama Stokera nalazio Drakulin dvorac. Da bismo došli do njega i odatle do Bistriče, mora da smo nekoliko dana putovali u zaprežnim kolima. Jedno je sigurno: za to vrijeme Kasandra je bila naš dobri duh.

Naša majka niti je govorila niti razumjela lokalne jezike. Za vrijeme Austrije njemački je bio službeni jezik, ali što se zalazilo dublje u unutrašnjost, to su ga šarolike nacionalne manjine Bukovine nerazumljivije natucale i nedostatnije razumijevale. Nasuprot tomu, Kasandra, koja nije ni izbliza ispravno govorila nijedan jezik, znala je pokoju riječ iz rumunjskog, rutenskog, poljskog, mađarskog, čak i turskog i jidiša, potpomagala se često grotesknim grimasama i mimikom, koje su svi ismijavali, ali i razumjeli.

Što znači masovni bijeg, znamo najkasnije iz dana s kraja Drugoga svjetskog rata, s prijelaza iz 1944. u 1945. godinu, ako ne i otprije, od poraza Francuske, kada se stanovništvo čitavih područja davalo u bijeg. Među ručno tegljenim taljigama i otvorenim seljačkim kolima, na kojima se među svežnjevima s dronjcima smrzavaju i gladuju djeca, zatvorene kočije s putnicima umotanim u krzno i nestašnim foksterijerima u krilu, praćene prtljažnim kolima s brdima kofera, predstavljale su prije predmet negodovanja, ili čak mržnje, nego poštovanja. To nije bilo ublaženo internatskim francuskim i guvernantskim engleskim, kojima se služila moja majka u slučajevima kad se nije snalazila s njemačkim. Ostarjeli kočijaši, isprepadana, smrznuta i uvrijeđena guvernanta moje sestre, češka kuharica i dvije sobarice, s mukom odgojene od seljačkih služavki, činili su situaciju još gorom. Kasandra se pak u Karpatima osjećala kao kod kuće. Oštar zrak zimskih šuma udisala je poput balzama. U zavijanju vukova čula je zavičajnu melodiju. Sa sebi ravnima razgovarala je kao netko iz naroda s narodom, na zajedničkom jeziku. Njena osebuja